

دریچه‌ای به مطالعات ترجمه

مسعود خوش سلیقه

با سلام به خوانندگان محترم، از این شماره به بعد مترجم در نظر دارد در کنار بخش‌های کنونی که به موضوعات تخصصی ترجمه می‌پردازد، بخش جدیدی تحت عنوان «دریچه‌ای به مطالعات ترجمه» را ارائه کند. در این قسمت قصد داریم از دریچه‌ای هرچند کوچک، به مطالعات درباره ترجمه و مباحث دیگر حوزه‌های پژوهشی با محوریت ترجمه به اختصار بپردازیم. بعلاوه، به مرور برخی رخدادها و وقایع جدید دنیای مطالعات ترجمه در سطح بین‌الملل نیز خواهیم پرداخت. امید است مطالب این بخش جدید مورد توجه شما قرار گیرد.

هنر در ترجمه

مطالعات ترجمه از آغاز شکوفایی خود به عنوان حوزه‌ای میان رشته‌ای در تلاقی با حوزه‌های پژوهشی مختلفی از جمله مطالعات فرهنگی، زبان شناسی، آموزش زبان، جامعه‌شناسی، مردم‌شناسی و ... به تعامل پرداخته است و تحقیقات بسیاری در این حوزه‌ها با محوریت ترجمه صورت گرفته است. یکی از جدیدترین گرایش‌های مطالعات ترجمه بررسی نقش و موقعیت ترجمه در پژوهش هنر است. در بسیاری از فرهنگ‌ها و ملیت‌ها - از نظر آماری - کوچک‌تر، جوامع هنرمندان هنرهای بصری، موسیقیدان‌ها، فیلم‌سازان و نویسندگان، چه به انتخاب و چه به اجبار، گاه در کنار زبان مادری و گاه حتی به تنهایی، به استفاده از زبان‌های رایج‌تر از جمله انگلیسی روی آورده‌اند. لیکن تأثیرات این جریان و چگونگی پذیرش مخاطبان و هنرمندان دیگر جوامع از این روند رو به رشد، مشخص و مدون نیست. تأثیرات هنر در فراسوی مرزهای زبانی و چگونگی درک و تفسیر چنین تولیدات هنری در بافت دهکده جهانی از موضوعات اصلی و مرکزی تحقیق در حوزه جدید پژوهش هنر در ترجمه می‌باشد. از دیگر موضوعات پژوهش در این زمینه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد. چگونه می‌توان هنرهای بومی و محلی را در بافت هنر جهانی شده تبیین کرد؟ چگونه جوامع زبانی کوچک‌تر به ارتقاء

۱۶۱	- هنر در ترجمه
۱۶۲	- هانس ورمیر درگذشت
۱۶۲	- دوره‌های تابستانی سترا
۱۶۳	- ارزیابی کیفیت ترجمه استدلال محور
۱۶۴	- همایش ملی مطالعات ترجمه بیرجند
۱۶۵	- وبلاگ ترجمه
۱۶۶	- بومی سازی و ترجمه

کیفیت و کمیت هنر جهان کمک می‌کنند؟ مسئولیت‌ها و چالش‌های مترجمانی که نظریه‌ها، نقدها و تاریخ هنر را از زبان‌های رایج‌تر به زبان‌های محدودتر ترجمه می‌کنند چیست؟ چگونه جوامعی که فاقد پس زمینه و ادبیات نظری هنر هستند، مفاهیم و نظریه‌های مدرن هنر را از فرهنگ‌های دیگر به زبان مادری خود ترجمه می‌کنند؟

هانس ورمیر درگذشت

هانس ورمیر در چهارم ماه فوریه امسال درگذشت. وی از بزرگترین نظریه‌پردازان و پژوهشگران مطالعات ترجمه بود. او پایه‌گذار نظریه اسکوپوس شناخته می‌شود. تئوری او از شاخص‌ترین دیدگاه‌ها در ترجمه می‌باشد و الهام بخش تحقیقات بسیاری در زیرشاخه‌های مختلف مطالعات ترجمه محض و کاربردی بوده است.

دوره‌های تابستانی سترا

در سال ۱۹۸۹ خوزه لمبرت با هدف ارتقاء کیفیت پژوهش در مطالعات ترجمه، اقدام به ایجاد دوره‌های تابستانی آموزش تحقیق در ترجمه تحت عنوان سترا (CETRA) برای دانشجویان دکتری مطالعات ترجمه نمود. در این دوره‌ها محققان جوان در مدت دو هفته تحت راهنمایی پژوهشگران برجسته ترجمه و تحت نظارت نهایی استاد سترا که هر ساله انتخاب و منصوب می‌شود به ارتقاء مهارت‌های خود در پژوهش ترجمه می‌پردازند. هر ساله شخصیت‌های بنامی مسئولیت استادی سترا را برعهده می‌گیرند. از بین آنها می‌توان به گیدیبون توری (۱۹۸۹)، سوزان بسنت (۱۹۹۱)، دنیل ژیل (۱۹۹۳)، لارنس ونوتی (۱۹۹۸)، ماریا تیموژکو (۲۰۰۲)، کریستن ملمکجیر (۲۰۰۸) اشاره کرد. امسال شری سایمون بعنوان استاد ناظر سترا به برگزاری بیست و دومین دوره خواهد پرداخت. این دوره از شانزدهم تا بیست و هشتم آگوست امسال همانند سالهای گذشته در دانشگاه لوند در بلژیک برگزار خواهد شد. فعالیت‌های اصلی در این دوره، سخنرانی‌های عمومی استاد سترا درباره‌ی جدیدترین مباحث ترجمه، سمینارهای آموزشی روش تحقیق، راهنمایی‌های فردی در مورد رساله‌های شرکت کنندگان توسط اعضای هیئت علمی سترا و در انتها سخنرانی شرکت کنندگان و تبادل نظر در مورد پروژه‌های دکتری ایشان خواهد بود. بعلاوه هر ساله مقالات شرکت کنندگان بعد از داوری در سایت رسمی سترا منتشر می‌شوند که برای عموم قابل دسترسی و مشاهده می‌باشند.

ارزیابی کیفیت ترجمه استدلال محور

بحث ارزیابی کیفیت ترجمه که در این روزها توجه روزافزونی را به خود اختصاص داده مبحث جدیدی نیست و همیشه دغدغه درازمدت خوانندگان و منتقدان ترجمه بوده است. وی معتقد است تفاوت عمده میان روش قدیم و روش‌های جدید این است که در گذشته داوری درباره‌ی ترجمه اساساً امری نظری یا ذوقی تلقی می‌شد و داوری در نهایت مبنایی ذوقی و غیر کمی داشت. در روش‌های جدید هدف این است که ترجمه‌ها را با ملاک‌هایی عینی ارزیابی کرده و نتایج ارائه شده به شکل کمی را تفسیر کیفی کنند.

یکی از جدیدترین مدل‌های ارائه شده برای ارزیابی کیفیت ترجمه مدل استدلال محور ویلیامز می‌باشد. برخلاف مدل خزاعی فر که متمرکز بر ارزیابی ترجمه متون ادبی می‌باشد، ویلیامز رویکرد استدلال محور را برای ارزیابی کیفیت متون ابزاری پیشنهاد می‌کند. او همسو با نظر پرلمان معتقد است که طبقه‌بندی‌های استدلالی ارسطو را می‌توان در گونه‌های بسیار متنوعی از متون حاضر یافت. همچنین براساس یافته‌های استفان تولمین فیلسوف مطرح می‌کند که ساختار استدلال در سطح کلان در تمامی متون وجود دارد.

به اختصار می‌توان گفت که وی معتقد است که تمامی متون استدلالی هستند، حتی متون اخباری. بدین صورت که نویسنده سعی در متقاعد کردن خواننده در پذیرش برخی نظرات و عقاید دارد. بر همین اساس ویلیامز معتقد است که هر متن مبدا ابزاری، شامل ساختار کلان استدلالی می‌باشد که در وهله اول مترجم موظف به حفظ آن ساختار در متن ترجمه شده است. این به مفهوم انکار وجود و اهمیت توجه به مختصات متنی و کاربردهای متفاوت متنی نمی‌باشد. بلکه بدین معنی است که حفظ و انتقال ساختار کلان استدلالی در بررسی کیفیت ترجمه می‌بایست بعنوان اولین اولویت مورد ملاحظه و ارزیابی قرار گیرد. او برای بررسی کاربرد مدل خود به بررسی دو مقاله آماری و جرم‌شناسی می‌پردازد و شواهدی در تأیید نظر خود ارائه می‌کند. برای مطالعه بیشتر این روش بررسی کیفیت ترجمه می‌توان به کتاب مالکولم ویلیامز با نام "ارزیابی کیفیت ترجمه: رویکردی استدلال محور" که توسط دانشگاه اتاوا در سال ۲۰۰۷ منتشر شده است را مطالعه کرد. و یا می‌توان برای دستیابی به چکیده این مدل ارزیابی، مقاله‌ای از وی تحت همین نام را که در اولین شماره سال دوم مجله الکترونیکی موتاتیس موتاندیس (Mutatis Mutandis) را که در سال ۲۰۰۹ منتشر شده است را مطالعه کرد.

همایش ملی مطالعات ترجمه بیرجند

همایش ملی مطالعات ترجمه در ۲۲ و ۲۳ اردیبهشت ماه سال گذشته به همت دانشگاه بیرجند برگزار شد. این همایش که انتظار می‌رفت پیش از این توسط دانشگاه‌های مادر ایران برگزار شود برای اولین بار با برگزاری بیش از صد سخنرانی درباره موضوعات مختلف مطالعات ترجمه به همراه یک کارگاه آموزشی با موضوع نقد ترجمه به کار خود پایان داد. برغم برخی محدودیت‌های ملموس مناطق دورتر از پایتخت، با کوشش و پشتکار اعضای محترم هیئت علمی و میهمان‌نوازی دانشجویان گروه زبان انگلیسی این دانشگاه، همایش با کیفیت و نظم بسیار قابل قبولی و ارائه امکانات رفاهی اقامتی بسیار خوب برگزار شد.

از جمله یکی از محدودیت‌های ذکر شده باطل شدن پرواز صبح تهران به مقصد بیرجند بود که منجر به نرسیدن دو نفر از سخنرانان مدعو، استاد نجف دریا بندری و دکتر مجدالدین کیوانی به افتتاحیه همایش بود.

امید است که این همایش با همکاری دیگر دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی دیگر در سال‌های آتی بطور منظم برگزار گردد تا باعث آشنایی و تعامل بیشتر علاقمندان و پژوهشگران این حوزه شود. بدین منظور و برای کیفیت هرچه بالاتر این همایش به ذکر نکاتی چند می‌پردازیم.

در ابتدا، لحاظ کردن موضوع مقاله و بخصوص زبان ارائه مقاله بعنوان معیارهای طبقه‌بندی سخنرانی‌ها در نشست‌های موازی می‌تواند به بهره‌مندی بیشتر شرکت‌کنندگانی که از گروه‌های مطالعات زبان فارسی، عربی، روسی و فرانسه که در این همایش درصد قابل توجهی از حاضران را به خود اختصاص داده بودند کمک کند.

البته کم‌لطفی برخی داوطلبان شرکت در همایش و اطلاع ندادن ایشان در مورد عدم شرکتشان در این همایش تا حدی به نظم حاکم آسیب وارد کرد و باعث عدم برگزاری بعضی جلسات شد. امید است که در سال‌های آتی در صورت عدم ثبت‌نام به موقع شرکت‌کنندگان از برنامه‌ریزی و اختصاص زمان برای سخنرانی ایشان جلوگیری شود تا نشست‌های همایش با انسجام بیشتری برگزار شوند.

همچنین، با نگاهی به عناوین مقاله‌های ارسالی به تمایل و گرایش غالب در مطالعات ترجمه در بستر زبان‌شناسی در ایران امروزه می‌توان پی برد و نیاز به حضور پررنگ تر پژوهش‌ها با دیدگاه‌های فرهنگی، آموزشی، تاریخی و فناوری در مطالعات ترجمه ایران را می‌توان به خوبی حس کرد.

در انتها، پس از برگزاری همایش ترجمه‌شناسی دانشگاه علامه طباطبایی تهران و دو همایش ترجمه ادبی دانشگاه فردوسی مشهد در سال‌های گذشته، این نشست در شهر میهمان‌نواز بیرجند، جای خالی چنین گردهمایی‌ها را پر کرده و ارائه صد مقاله منتخب از بین بیش از چهارصد مقاله ارسالی، حضور دانشجویان و اساتید این رشته به نمایندگی از بیشتر دانشگاه‌ها و موسسات آموزش مترجم و تجلیل از پیشکسوت ترجمه ادبی ایران، استاد نجف دریابندری، را می‌توان از توفیقات این همایش بر شمرد.

وبلاگ ترجمه

با توجه به ارتباط نزدیک بسیاری از مترجمان و مخاطبان ترجمه با شبکه جهانی اینترنت، وبلاگ به یکی از ابزارهای مورد استفاده مترجمان برای ارتباط با طیف وسیعی از مخاطبان، مشتریان، و علاقه‌مندان فعالیت‌های ایشان تبدیل شده است. جامعه مترجمان امریکا در اقدامی به جمع‌آوری و طبقه‌بندی حدود صد وبلاگ منتخب با موضوع اصلی ترجمه پرداخته است. در این مجموعه وبلاگ‌هایی از کشورهای مختلف با دیدگاه‌های مختلف به ترجمه، اغلب به زبان انگلیسی و برخی دو زبانه را می‌توان یافت. در این میان وبلاگ‌هایی با موضوعاتی کاملا نظری و با رویکرد مطالعات دانشگاهی به ترجمه را در کنار وبلاگ‌هایی که صرفا بر روی اقتصاد و بازاریابی در ترجمه متمرکز می‌باشند را می‌توان یافت. البته در این میان وبلاگ‌هایی با محتوایی که تلفیقی از این دو دسته اطلاعات می‌باشد را نیز می‌توان مشاهده کرد. در این لیست یک وبلاگ از ایران که به انگلیسی نگاشته می‌شود و به موضوعات مطالعات و آموزش ترجمه در ایران می‌پردازد نیز به چشم می‌خورد.

برای نمونه به معرفی کوتاه یکی از این وبلاگ‌ها می‌پردازیم: این وبلاگ تحت عنوان ادوار ترجمه متعلق به دو خواهر دوقلو اتریشی می‌باشد که یکی در نوادا، امریکا و دیگری در وین، اتریش ساکن می‌باشد. این دو خواهر مترجم خدمات ترجمه خود را در چهار زبان انگلیسی، فرانسه، آلمانی و اسپانیایی ارائه می‌کنند. در این وبلاگ مطالب متنوعی درباره بازاریابی ترجمه، اقتصاد ترجمه و چالش‌های معمول یک مترجم بین‌المللی بصورت منظم منتشر می‌شود. در این وبلاگ همچنین، گاه مطالب و نوشتاری از دیگر مترجمان به عنوان نویسنده میهمان نیز منتشر می‌شود. از دیگر وبلاگ‌های خواندنی این مجموعه می‌توان وبلاگ‌های: ابزار مترجم، زندگی در ترجمه، مترجم ناشناس، سه درصد، درباره ترجمه و ترنسلاگ را نام برد.

بومی سازی و ترجمه

بسیاری ظهور مطالعات ترجمه را تا حدی پاسخی برای نیازهای جهانی شدن اقتصاد می‌دانند. به عبارت دیگر نیاز به ایجاد امکانات، محیط و ارتباطات چند زبانه به خصوص در اروپا را از عوامل توسعه این میان رشته در سه دهه اخیر برمی‌شمارند. یکی از موارد مستقیم تلاقی مطالعات ترجمه و اقتصاد حوزه بومی‌سازی می‌باشد. بومی‌سازی را می‌توان بطور عام آماده سازی نسخه بین المللی یک محصول مانند یک نرم‌افزار، بازی ویدئویی یا یک وب سایت برای فرهنگ و زبانی خاص توصیف کرد.

در آغاز نخستین تلاقی‌های بومی‌سازی و ترجمه در بستر صنعت و بافتی تجارتي صورت گرفت، ولی بعدها بومی‌سازی بعنوان حوزه‌ای آکادمیک در موسسات آموزش مترجم با هدف آماده‌سازی دانشجویان مترجمی برای بازار کار مطرح شد. دو مکتب نظری در دو دهه گذشته زمینه‌ساز پذیرش و بست مفاهیم بومی‌سازی بعنوان گونه‌ای از ترجمه قابل قبول را فراهم آوردند.

اولین آنها نظریه اسکوپوس به پیشنهاد گروهی از نظریه‌پردازان آلمانی و در راس آنها ورمیر فقید است که بر تغییر تمرکز از متن مبدا به متن مقصد تاکید دارد. نظریه‌پردازان اسکوپوس که امروزه به نام نظریه‌پردازان کاربردگرا نیز شناخته می‌شوند از جمله کریستین نورد معتقدند که کاربرد مورد نظر متن ترجمه شده بطور معمول متفاوت با کاربرد مورد نظر متن مبدا است، زیرا که ترجمه خوانندگانی در بافت فرهنگی اجتماعی متفاوتی را خطاب قرار می‌دهد. در نتیجه در هر بستر فرهنگی اجتماعی و با مخاطبان متفاوت، می‌بایست رویکردهای مختلفی در ترجمه اتخاذ کرد.

به علاوه، دستاوردهای مطالعات توصیفی ترجمه که توسط بزرگانی مانند ایوان زوهر و توری مطرح و تبیین شد نیز بر پایه مطالعات تاریخی در ترجمه به این نکته اشاره می‌کنند که راهبرد ها و گونه‌های مختلفی از ترجمه قابل قبول می‌باشد که هر یک وابسته و پاسخی به موقعیت فرهنگی و اجتماعی آن ترجمه خاص باشد.

البته برخی از نظریه‌پردازان از حوزه علوم و فناوری، بومی‌سازی را مستقل از مطالعات ترجمه دانسته و بعد ترجمه در بومی‌سازی را صرفاً تا حد یک مشکل زبانی در یکی از مراحل این فرایند کوچک نموده‌اند. از سوی دیگر، اهالی ترجمه بومی‌سازی را بعنوان گونه دیگری از انواع ترجمه بر می‌شمارند. آنتونی پیم به برخی یافته‌های مطالعات ترجمه که برای دست اندرکاران بومی‌سازی کاربردی و مفید واقع می‌شود اشاره می‌کند. ترجمه بطور معمول از متن اصلی طولانی‌تر است. در ترجمه دامنه محدودتری از واژگان نسبت به متن غیر ترجمه

استفاده می‌شود. موصول‌های ساختاری انتخابی، در متون ترجمه شده بیشتر استفاده می‌شوند. رابطه مستقیم و همبستگی مثبتی بین فرهنگ و جامعه زبانی دریافت‌کننده متن ترجمه و مقدار تحمل و پذیرش واژگان بیگانه از سوی آنها وجود دارد. و البته بسیاری موارد دیگر.

در انتها، یکی از مهمترین آموزه‌های مطالعات ترجمه برای کارگزاران بومی‌سازی می‌تواند یادآوری این مطلب باشد که توانایی‌های بسیاری در ترجمه نهفته است. ترجمه می‌تواند نقاب در رخ بیگانه کشیده و آن را به عنوان خودی جای زند؛ در مقابل ترجمه می‌تواند مصرف‌کننده را از حالتی انفعالی به سوی تعامل‌های فرهیخته بین فرهنگی رهنمون شود. آگاهی و درک صحیح از ترجمه بدون شک به کارگزاران بومی‌سازی این امکان را خواهد داد تا با در نظر گرفتن اخلاقیات، به برآیند متعادلی از قدرت ترجمه برسند و در همین راستا نیز به اهداف اقتصادی خود دست یابند. 